

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Յ. ԳԸԼԸՃԻԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Ա. ՇԷՀՐԷՐ

ԻՎԱՆԻՆ-ՂԴԻՆԻԱՆ

ՆՈ ՂԿԻԹԿԱՍՏՈՒՄ ԳՂԿՆԵԹՈ յՈՇՈՂ ՅԳԻ յՈՈԿ

Ա. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Օ. ԱՐՋՈՒՄԱՆ
Զարմանքըլոր, Յակոբեան խան

1910

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Յ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Միսթոփան Երան

891-99

Ե 44

Ս. ՇԷՀՐԷՐ

ԳՈՒՐԳԵՆ-ՊԱՊԻԿ

ԿԱՄ

ՎԵՅ ՀԱԶԱՐ ՍԹԵՐԼԻՆԻ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

(ՎԻՊԱԿ ԳԱԻՍԱՌԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԳՐԱՏՈՒՆ Յ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

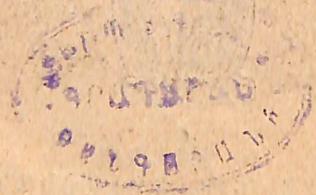
Զագնագնդար, թիւ 25

1910

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Օ. ԱՐԶՈՒՄԱՆ

№ 50

3143

ԳՈՒՐԳԷՆ-ՊԱՊԻԿ

ԳՈՒՐԳԵՆ-ՊԱՊԻԿՆ,

Դեռ լոյս աշխարհ չհասած, հայրդ կը մեռնէր անդին, ու դժբաղդ մօրկանդ աղեկիկիկ լացն ու կոծը, կրած հոգեկան յուզումներն, դո՛ւ կրեցիր վեցամսեայ արգանդային կեանքովդ:

Օր մըն ալ, աչքերդ բացիր մօրդ քեւերուն մէջ, եւ միայն անոր կաթին հետ, տա՛մ ու աղի արցունքի կաթիլներ քշեցին լոյս երեսդ. ո՛րք էիր:

Քու այդ դժբաղդ նակասագրիդ ի յիշատակ, քանի մը էջ վճի տղեր մրեցի եւ զայնս նուիրեցի քու հայրենակից մանկապարտեզի մանուկներուն, որպէս զի դուն անոնց զուարթ երգերուն ու խաղերուն նայելով, մոռնաս մանուկ որբութեանդ դառնութիւնն ու սեւութիւնը: Քու տեղ, այդ զուարթ, խօլ մանկանց խումբն ունիմ աչքիս առջեւ եւ դո՛ւն իմ Մարալ Բալէ՛ս, Եանգիներու աշխարհէն, սուր ծիծաղ փրցուր աշխարհի այս առեղծուածային կեանաց վրայ:

1908 Մարտ 15

Էրզրում

Ս. ՇԷՀԻԷՐ

ԳՈՒՐԳԵՆ-ՊԱՊԻԿ

Կ Ա Մ

ՎԵՅ ՀԱԶԱՐ ՍԹԵՐԼԻՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ս.

ԵՐԵՅՓՈՒՒՆ ՏՈՒՆԸ

Ք... զիւղաքաղաքին Մայր Եկեղեցւոյն մօտիկ, նեղ փողոցի մը անկիւնը ցածկէկ տուն մըն էր ընդարձակ բաժանումներով. ժամանակին՝ երեցփոխի կենդանութեան, ամէնէն աւելի յաճախակի այցելուած տունն էր. քաղաքին առաջնորդը՝ իր ժողովականներով, քահանան՝ իր ժամկոչներով, դպրապետն՝ իր դպիրներով, տարւոյն մէջ քանիցս պատենութիւններ կը մուրօյին, երթալ, բազմելու այդ նահապետական տան հացալից սեղանին վրայ եւ վայելելու Մարգարիտ տանտիկնոջ համբաւեալ հարիսան, սրտունը, քանած մածունը, պահած սերի յոշերը, ձագու մեղրի պակերը, կարմրցած հաւերը, կաղաւթի, վայրի խնձորի ու շանձի թթուները, ու ամէնքն ալ, իրենց կարգին ու իրենց դիրքին պատշաճ օրհնութիւններով ու բարեմաղթութիւններով, գոհ եւ զուարթ կը մեկնէին:

Երեցփոխ Թադոսն ու տիկին Մարգարիտ նոյնպէս

չատ գոհ և երջանիկ էին, ունենալով երեք ամուսնացած զաւակներ, կահ ու կազմածի տէր և հարեւան քրերտերու հետ առուտուր ընելով, կ'ապրէին շինականի ճոխ կեանքով:

Թոնրատան մէջ, լեզակի երկու կարասներ ունէին, որոնց մէջ կը ներկէին բրդեղէն և բամպակեղէն հիւսուածներ ու կաթեր. լեզակի անթափ, կուշտ կապոյտ գոյնն, այն ատեն շատ յարգի ըլլալով, առեւտուրի բանուկ գործ կը հայթայթէր և երեցփոխ Թադոսը, ցորենի, գարիի, այծի և ամէն տեսակ տնական պէտքերու փոխարէն կը ներկէր ու կը ներկէր տարւոյն ամէն եղանակներուն մէջ:

Այս տան մէկ բաժնին մէջ ալ, ոստայնանկի երեք հորեր ու գործատեղիներ շինուած էին և երեցփոխներ կու մեծ զաւակներն, նահապետական դրութեամբ շինուած այդ ճեղկեալներու առջեւ, 8-10 խալֆա-տիրացուներու գործակցութեամբ, տեղական կտաւն ու մանուսան կը հիւսէին. այդ հորանոցները, ժամանակին՝ դպրոց-արհեստանոցներն եղած են, ուր տղան, արհեստին հետ քերականն ու Սաղմոսը կը հեզէր և մատուցան լեցուցած ատեն ճախարակին հանած տղղիւններուն հետ, կը մուտար «սո՛ւրբ սո՛ւրբ»ը:

Խարբերդու բամպակը, տան մէջ, տարւոյն զբաղման առարկան էր. կանայք կը լպուտէին, կը մանէին և կը պատրաստէին մանածը, որ հասարակ ճերմակ կտաւէն զատ՝ ներկուելով գոյնզգոյն, փոքրիկ, քառակուսիներու հիւսուածքով կ'ըլլար նաև անկողիններու, բարձերու, նստոցներու երեսակալներ, այնքան տոկուն ու գեղեցիկ, զորոնք այժմուս իսկ կարելի է տեսնել գաւառական քաղաքներու և գիւղերու անկիւնները:

Տան մէջ, պարապ մարդ երեխաներն էին միայն. հարս ու աղջիկ, պատանի և ամուսնացած, իրենց որոշ գործերն ունէին և որոնց հետ ներկարարութեան և ոստայնակութեան երկու արհեստագործութիւնք ալ միացած, չէն ու պայծառ դրութեան մէջ կը պահէին երեցփոխին տունը:

Բ.

ՍՊԱՍԱԽՈՐ ՍԱՐԳԻՍ

Հոսանուտ ժամանակներ եկեր, անցեր էին:

Երեցփոխը շատոնց մեռած էր, անոր տղաքը ատեն մը շարունակած էին իրենց գործը. մեծը՝ մտքով աւելի գործնական, բաղդախնդրութեան փափագ կը տածէր և օր մըն ալ պանդուխտի ցուպն 'ի ձեռին, անցած էր Բաբերդն ու Տրապիզոնը և ողջունած էր Սասնայօղ:

Հազիւ վեց տարուան ամուսնացած, իր մօր Մարգարիտի թողլով տան նահապետական իշխանութիւնը, իր մանկամարդ հարսը և ջոխսակ մանչերը: Սարգիս՝ չնորհիւ իր հօր, Երեցփոխ Թադոսի, իրեն համակրող շատ հայրենակիցներ ունեցաւ Կ. Պօլսոյ մէջ, որոնք իր առոյգ ու չնորհալի կերպարանքին նայելով, յարմար դատեցին, փաշայի մը քով աշխատեցնել տալ. Սարգիս սիրով յանձն առած, ծովեզերեայ ապարանքի մը մէջ սկսաւ սպասաւորել, գոհ թողելով իր մեծերը:

Տարիներ անցան:

Սարգիս հաւատարիմ ու գործունեայ սպասաւորի անուն հանեց . տունէ տուն , զայն խլելու ջանքերը պակաս չէին ու ատեն եղաւ որ ինք ներկայացուցիչը եղաւ Այվազ դասակարգին , որոնք իբրեւ իրենց էն մեծը , կ'ակնածէին անկէ և կը յարգէին անոր խորհրդատուութիւնս ներսն ու հրահանգները :

Շահելու և տնտեսելու շատ մեծ առիթներ անցան Սարգիսի ձեռքը , որ սովորած չէր խորելու իր մեծահաւուստ տէրերու ծովացած փարթամութիւններէն . ան՝ իր տունէն աւելի մտահոգ ու տնտեսող կը դառնար , դուռնէն ոտքը ներս կոխած տսն մէջ և շատ հեղ , մառախաւ տսն մէջ , շաքարի ու օճառի փոշեծրարներու կամ սեղանատունէն՝ թէյի դգալի կամ պնակի մը և հաւնոցէն՝ հաւու մը յանկարծակի անյայտացումէն կրակ կտրած , ահագին աղմուկ կը հանէր իր ստորադամներու երեսին և կասկածելի սմանդուկները ճամբու կը դնէր . հաւատարիմ , պարկեշտ , գործունեայ և հլու ծառան էր իր մտատիպարը և միշտ այն կը քարոզէր նորեկ սպասաւորին որ կուգար գործել իր ձեռքին տակ . իր ամսաթուղկէն և պատահական նուէրներէն դուրս բան չէր ճանչնար , որոնցմէ մաս մը , աչնան եղանակին , հայրենիք վերադարձողներու հետ տուն կը զրկէր տիրացուի բարեւագրով :

Գ.

ՂԱՐԻՊԻՆ ՅՂԹԻԿԸ

...Սեպտ. 18...

Սասնայօղ-Խանքաւահար

Աչացս լոյս խաթուն մայրիկ .

Մինչ գրոյս ողջ և առողջ եմ . կը յուսամ դուք ալ տնով տեղով , դուռ ու դրացնով ողջ էք ի Տէր ամէն :

Գարնանս եկող Գալօ-Ակօյին տղուն Գասպարին հետ ճամբած թղթիկդ հասաւ ի մեզ , նմանապէս ջուխս մը ջորայ , Սբ . Կարապետու 20 թել ձուք և քեֆր մը գագպիւնը : Աղսներս շատ լաւ մարդիկ են . նոյնպէս խաւուններս , ջուխակ թուներուդ քանի մը կտոր հալաւ տուեր են , այս անգամ , քառորակ Պաղտիկին հետով կ'ըստանաս . մաս մը շորեր ալ հարսներուն համար : Պաղտիկը քեզի պիտի տայ վեց օսմանցու ոսկի , քիւրտ Սըլոյին պարտքը տուր , և մնացածով ալ աղտանը գոցէ : Տղաքը հիմա 3-5 տարեկան եղան անոնց Տիվիք , խալաւ , միւրախալի դեղրակ . ետեւն ետեւն խուցը ճամբէք ծուռ-սոսոխ վարժապետին քով :

Քառորակ ու իւրակ մեծ ու պղտիկի բարեւ ունիմնաւ մեր դրացի Պանսօ-խանըմին , ըսէ՛ կերած սերերս թո՛ղ հեղալ ընէ :

Օրհնող , աղօթող եղիր Ս . Աստուածածնայ առաջ , բոլոր մեծ ու պղտիկ սրբերու փեշն ինկիր . մոմ ու խունկ վառէ և դարիպ դուրսդ ընկած զաւկիդ ողջութիւն ու գործի յաջողութիւն խնդրէ :

Կը համբուրեմ ձեռքդ

Որդիդ

ՍԱՐԳԻՍ ՅԱՂՈՍԵՆՅ

Դ.

ԽՈՂԱՐԱՐՆ ՈՒ ՎԱՐԺԱՊԵՏԸ

Սպասաւոր Սարգսի խաթուն մօր Մարգարիտի մահէն վերջ, Երեցիփոխի տան մէջ, ընտանեկան երկպառակութիւն ծագելով, բաժանում տեղի ունեցած էր և Սարգիսի հարսը՝ Խաթիկ, իր երկու անչափահասներով տան մէկ բաժանման մէջ պատսպարուած էր. 12 տարիներ անցեր էին, բայց որչափ փոխուած էր Երեցիփոխի տունը, լուր էին ջահրաներու զուարթ վըզվըղոցը. մարեր էր ներկի կարաններուն օճախին կրակը. առատութիւն ու վայելք տասնապատիկ նուազած էին, ու այդ վանք դարձած տան թոնրատունէն ամպի փռչաներու պէս առատութեամբ միացող ծինելոյդին տեղ, երեք զատ զատ տեղերէ, բարակ մուխի սիւներ կը ծառանային դէպի վեր:

Խաթիկ՝ ի բնէ բողոքական ծնողաց զաւակ, Աստուածաշունչ և Աւետարան կարդալ ու քիչ մըն ալ գրել գիտէր. իր պղտիկները՝ Մանասէ և Միսաք, ցորեկները Ծուռ-տոտոխին քով կերթային և հոն փոքրիկ տախտակներու վրայ, տիրացուին ձեռքով պատրաստուած այրութէն կը սովրէին, երեկոյներն ալ եռօտանի ճրագկալին առջեւ անոնց վարժութիւններն կ'ընէին իրենց մօր ներկայութեան, որ զանոնք դաստիարակելու մեծ փոյթ ունէր. Մանասէ խեռ ու խենչ էր. իսկ Միսաք հլու և պարկեշտ ու շատ հետաքրքիր:

5-6 տարիներ, այդ խուց դպրոցին մէջ, տղաքներն աւելի խամրեցան քան զարգացան. ֆաշիստի ջերմ սի-

րահար մըն էր Ծուռ-տոտոխը. և Մանասէ՝ իր անհնազանդ բնաւորութեան երեսն, շատ հեղ, իր ոտքերուն կամ կոնակին վրայ. ճիպտի խիստ հարուածներ կը վայելէր:

Այս վայրենի կրթիչ մէթոտին երեսն չէ՞ որ այն ատենի մարդոցմէն շատերը, հասարակ կարգալ գրել մը սորված չեն: Միսաք՝ ֆալախանի ողբակոծ հանդէսներուն՝ վախկոտ ու փխրուն էակ, դառնաղին կ'արտասուէր, երբ հազար ու մէկ լալահառաջ մեղաներն անգամ, չէին հանդարտեր զայրացած վարժապետին վագերային սիրտը. ա՛խ, այդ մանկական ունոցները անիծեալ գործիքին տակ, ինչ փշաքաղ սոսկումով կը համակէին դպրոցին փոքրիկները: Զղուտ ու գունատ, խոհուն ճակատով այդ տղեկը՝ Միսաք՝ երբէք չկրեց ֆալախանի պատիժ, և ո՞վ կրնար գուշակել թէ օր մը, վարժապետ պիտի ըլլար այն, և ծուռիկ, յօշախ վարժապետներու հակառակ, թերեւ երբէք իր աշակերտները չծնծողներու տեսակէն:

Ե.

ՆՈՐ-ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

188... թուականը դպրոցներու ոսկետարին եղաւ:

Տուն-տեղ՝ խաբուռ-ապրաներու դպրոցները, հորանոց-դպրոցները, ֆալախանի-դպրոցները, հետզհետէ տեղի տուած էին և կրթութեան նոր հոսանք մը, կեդրոնէն դէպի գաւառները կուգար, կը տարածուէր:

Միացեալ և Դպրոցատէրը շատ տեղեր նոր դպրոցներ հիմնեց մեծ զոհողութիւններով, ու գաւառացի տղան

քիչ ատենի մէջ ցոյց տուաւ թէ իր վրայ թափուած ջանքերն ապարդիւն չեն:

Մանասէ՛ իր գիւղաքաղաքին մէջ բացուած նոր վարժարանը չյաճախեց, այնքան խրտչած էր Ծուռ-տոտոխի խուցէն, և օրին մէկը, պանդխտութեան դիմող կարաւանի մը հետ, գլուխն առաւ, փախաւ Կ. Պօլիս, հոն իր հայրը՝ սպասաւոր Սարգիս, զայն աշակերտութեան տուաւ վարպետ խոհարարի մը քով. չգիտենք, տարիներու ընթացքին մէջ, Մանասէ բնական ընդունակութեամբ թէ խորտիկներու հմայքէն հրապուրուած, անուանի խոհարար մը եղաւ, իսկ Միսաք նոր դպրոցի ամենէն փայլուն չրջանաւարտներէն ըլլալով, ուսուցչութեան ասպարէզն ընդգրկեց 20 տարեկան հասակին մէջ:

2.

ՎԱՐԺԱՊԵՏ ՄԻՍԱՔ

Սպասաւոր Սարգիս այդ տարիներուն, նիւթական մեծ վնաս մը կրած էր, որուն պարագաները զանց կրնենք յիշատակել. միայն կը յաւելունք թէ օտարութեան մէջ իր մագերը ծառայութեամբ ճերմկցնող Սարգսի համար, ջախջախիչ հարուած մըն էր այն և որ զայն խելայեղ ըրած ու այնպէս մը ընկճած էր որ ա՛լ գործի սէր չունէր. 4-5 տարիներ, պարապ կը թափառէր հոս ու հոն և իր տունն անգամ մոռցած էր. թողունք իր դրամական օգնութիւններն, նամակներն անգամ կտրած էր իր Սիրեցեալ Խաթիկին և Միսաքին: Գալով Մանասէին՝ ան, գաւառի պարզուկ կեանքէն անցնելով Մայրաքա-

ղաքի վայելչութեանց, իր յարգելի հօր պաշտպանութեան տակ չփացած, հոգն անգամ չէր ո՛չ հօրը և ո՛չ ալ տնեցւոյ վիճակը. հոս կը վաստկէր, հոն կը մսխէր. Ծուռ-տոտոխի ճիպտներն օգուտ մ'ըրած չէին անոր խեռ ու խենչ ընաւորութեան:

Սարգիս 2 տարի յետոյ կը փակէ իր աչքերը և կը թաղուի Պալքլիի գերեզմանոցը:

*

Տան հոգը մնաց վարժապետին վրայ, որ յոյժ անբաւական թոշակով մը կը կառավարէր թէ զինք և թէ տունը: Գիւղական նախակրթարաններու մէջ, նոր դասագրքերու հետեւողութեամբ, Միսակ կը դասախօսէր. մայրենի լեզուն ողողած էր գաւառները, հեգարան, Սաղմոս, Նարեկ եկեղեցւոյ խորաններուն ետեւ կը փոշուէին: Կրթական նորութիւնը, ժողովուրդը կապած էր հոգեով և սրտով իր դպրոցին. հանդէսներ, բանախօսութիւններ պակաս. չէին, հայկական ազատաշունչ երգեր, ժողովուրդը կը խանդավառէին և Միացեալի դրպոցները ծափահարութեամբ կը դղրդային:

Միսաք չըջեցաւ քանի մը գաւառական քաղաքներ, հետզհետէ պաշտօնի՝ բարձրացում և թոշակի յաւելում գտնելով, ու ամէն տարի, արձակուրդին հետ, իր ծընընդավայրը կը դառնար, Յուլիսի տօթագին օրերը իր մայրիկին քով անցընելու:

*

188... տարւոյ արձակուրդն էր:

Պ. Միսաք վերադարձած էր տուն և իր քաղաքին բնական գեղեցկութիւնները կը վայելէր հանգստաւէտութեամբ:

Կարկաչահոս ջրերով և ընկուզենի հսկայ ու դարա-
ւոր ծառերով հովանաւորեալ ձորակի մը մէջ, պտոյտի
կ'երթար Յուլիսի հեղցուցիչ միջօրէններուն և սալքարի
մը յենլով վէպ մը կը կարդար կամ հանդէս մը կը թըղ-
թատէր. երբեմն ալ իրիկնադէմին, երբ թռչունները ա-
րեւմուտքի փառքը կը գեղգեղէին, ձորակը իր խոր լը-
ռութեան մէջ, խորհրդաւորութիւն մը կը հագնէր, ու
դէմ դէմի ապաւեր ժայռերը, իրենց կուրձքը կը պար-
զէին վերջալոյսի ճարտար վրձինին. վարժապետը կը ներ-
շնչուէր ու ծոցէն թուղթ մը հանած մատիտով սիրերգ
մը կը մրտէր:

Օր մը, որբուհի մը, իրենց ածուքը կը ջրէր և լու-
բիայի սաղարթազարդ սարկինաներուն մէջէն, վարժա-
պետին սուր, նշանակալից ակնարկներ կը նետէր. Միսաք
չփախցուց առիթը և մրեց հետեւեալը:

ՈՐԲՈՒՀԻՆ

(ՆԱՅՈՒԱԾՔ ՄԸ)

— Փոքրիկ, սեւաչառի աղջիկ մ'եր տգոյն
Հագիւ տաւեռակէ զարուհներ տեսած
Յոսիֆի սակ կանաւ՝ աչեր փայլիլուն
Սիրոյ կրակիէն դեռ լոռ բռնակած:

— Բարակ, նագեղի իրակին պսակ,
Ունեք գրուի մը սեւ ասքե վարսուոր
Յոյն ֆիք մը սիրուն, շրթներ կարմրորակ
Ուն չեք հպած դեռ բերան նեղաւոր:

— Անպաճոյն ու պարզ ունեք պարեգոս.
Աղջիկն այն որբուկ չունեք գինդ, մանեակ,

Անցնելով մօտէս դիմօք պատկառոտ,

Ձգեց մի նայուածք տուր իբրեւ փայլակ:

— Իր զարդն եր միակ սեւորակ աչեր,
Կանաւ յօնֆին սակ շողալով պայծառ,
Այն աղու նայուածք, աշխարհ մը կարծեք,
Ու գերեք սրտեք խաւանով սիրալիւ:

Գեղեցիկ ժամեր:

Բնութիւնը վայելել գիտցողները, աղքատիկ ալ ըլ-
լան, շատ մը հարուստներէ աւելի երջանկագոյն կրնան
անցընել իրենց ժամերը, և տարւոյն չորս եղանակներուն
մէջ ալ այդ պատեհները կարելի է ձեռք անցընել:

Նախիրէն առաջ, վարժապետը՝ իրմէ անբաժան գըր-
քոյին անութեամբ, տուն կը վերադառնար, իրենց մէկ
քանի այծերը կ'իջելու զբաղման առեւ օգնելու իւր մօր,
այնպէս որ դրացունիք, վարժապետին սոյն առանին աշ-
խատութեանց սիրայօժար մասնակցելուն վրայ զմայլած,
անոր անուն մը կցած էին. «Սասիկին հարսը» եկաւ կը
փափայլին իրարու: Օր մը, Միսաք, մանկամարդ դրաց-
նունիէ մը, որոշակի լսեց այս աւելանունը, մինչեւ ա-
կանջները կարմրեցաւ և իր երակներուն մէջ հեշտութեան
մը սարսուռը բոլոր իր թափովը զգաց սրտին վրայ:

Գաւառի հնաւանդ օռվորութիւնը թոյլ չէր տար,
մեծ եղբօրմէն առաջ փոքրին ամուսնութիւնը. վարժա-
պետը կը փափագէր իրենց տան մէջ հարս մը տեսնելու.
այս ներելի փառասիրութենէն աւելի, մայր ու տղայ ա՛լ
անհրաժեշտ կը նկատէին օգնականի ներկայութիւնն և
առիթն ալ իր ատենին ներկայացաւ:

Է.

ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Օգոստոսի առաջին եօթնեակն է:

Միսաք աշնանալիցքի պէտքերուն վրայ կը մտածէր մօրը հետ խորհրդակցելով:

Յանկարծ, դրացի տղեկ մը ներս մտաւ, ա'չքդ լոյս, Խա'սիկ քոյր, ըսաւ, ձեր Մանասէն եկաւ, հետը շատ ճամբորդներ ալ կային:

Անցողակի ըսենք թէ Կ. Պոլսոյ մէջ, ըմբոստ ցոյց մ'եղած էր և ահագին տակնուվրայութիւն առաջ բերած. դարմանն էր խեղճ, զարկալ-դուրպէթ գաւառացիները քշել իրենց ծննդավայրը:

Վարժապետը դռնէն դուրս նետուեցաւ և քաղաքին ծառաստաններու ճամբուն վրայ դիմաւորեց սիրաճիններու կարաւանը:

Երկու հարազատք ողջագուրուեցան:

Միսաքի աչքերէն երկու կաթիլ արցունք յամօրէն սահելով վար ինկան:

Այդ արցունքները, խորունկ ցաւակցութեան մը յայտարար նշաններն էին. Միսաք կ'երեւակայէր տեսնել իր եղբայրը աւելի գեղեցկացած, առողջ ու կայտառ եւ ըրիտասարդ մը, մինչ Մանասէ, արդէն արեւահար, ճամբու խոնջէնքներէն լլկուած, կմախքի մը տպաւորութիւնն կը թողուր տեսնողին վրայ և իր չափազանց տոգունութիւնը, խորը ինկած աչքերը, կուրծքի խփուքով, վատնգաւոր ընդհատ հազ մը, ախտավարակ ֆիզիզական մը կը մատնանշէին. քանի՛ քանի՛ երկաթի պէս երիտաւ

սարդներ, ճիշտ այս վիճակով տուն դարձեր են Կ. Պօլսէն, մենք զանց կ'ընենք անոնց նկարագրութիւնն, աւելցնելով թէ, բարեբաղդարար գաւառի կենցաղավարութիւնը, անսման օդն ու ջուրը մասամբ կը դարմանեն այսպիսի մարմնական աւերմունք:

Ճիշտն ըսած ըլլալու համար, պարտինք յայտնել թէ, Մանասէն ալ օրէ օր կազդուրուեցաւ. և խասիկի պնդումներուն վրայ, դրացի համեստ, պարկեշտ աղջիկ մը, Օգոստոսի վերջերը, հարս բերուեցաւ Երեցփոխին տունը:

Միսաք երկու պարտականութիւն միանգամայն կատարած ըլլալուն, ներքին գոհունակութեամբ մը, հարսանեկան ծախուց պարտք մը չալկած, սեպտեմբերի Կիտուն իր պաշտօնատեղին մեկնեցաւ:

2141

Ը.

ԾՈՒՌ-ՏՈՏՈՒ ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ԴՊՐՈՑԸ

45ը անցուկ մարդ մըն էր տիրացու Սահակ:

Ժամանակին, տեղւոյն մէջ համբաւաւոր գիտնական Տ. Օհաննէս Պիւղալիզ վարդապետին քով աշակերտած էր, նօտրագրի գեղագիր, հմուտ երաժիշտ՝ թէնօռ ձայնով, որպէս թէ հայկաբան. քիչ մըն ալ գրեացութենէ հասկցող, եկեղեցւոյն դպրապետն էր և թաղին վարժապետը:

Եկեղեցւոյ գաւիթին մէկ անկիւնը, երկայնկէկ սենեակ մը դպրոցի յատկացուած էր, որուն մէկ պատին

մէջ խոշորկէկ օճախ մը կար. քովը՝ գետնէն բարձր, տախտակով չինուած բազմոց մը, փախածներով, կապերտով ու այծի մորթերով ծածկուած և չորս կողմը բարձրով չըջանափուած էր. բազմոցին քովընտի պատին մէջ, խորունկէկ երկու պահարաններ բացուած էին. միոյն մէջ կը գտնուէին վարժապետին ջրի փառջը ու խըփիլը, քիւրթիւնի ֆեսան ու յիւրախը. արեւիքն, կայծքարին ու հրահանին քսակը՝ դամէ մը առկախ, ճիւղիքը և փետրէ խաչաւները. միւսին մէջ, իրարու վրայ դարձուած Յայսմաուրք, Աստուածաշունչ, Նարեկ, Մաշթոց, Ժամագիրք, չարական, եկեղեցւոյ անտուկին հաշուետոմարը, Էֆիմէրաէ-երազահան մը, և թնակի դէզ մը (փայտէ տախտակներու վրայ փակցուած խոշորագիր այբուբեններ), որ տիրացու Սահակին մենաշնորհն էր և տղոց տալով, հաւկթի, ներկած թելերու և գուլպայի հետ կը փոխանակէր:

Դպրոցին յատակը փախածներով գոցուած, անոնց վրայ, այծի և դառնուկի գոյնըգոյն մորթեր փռուած էին, ամէն տղայ կը ճանչնար իրենը:

Եկեղեցւոյ առաւօտեան ժամերգութենէն անմիջապէս վերջ, դպրոց կը լեցուէին, խոնարհութիւն ընելով բազմոցին վրայ ընկողմանած Արամազդին ու կ'երթային ծալլապատիկ կծկուելու իրենց տեղերը ամենայն երկիւղածութեամբ, անմաքուր ու փոշիւից այդ խուցին մէջ, 100է աւելի աշակերտներ կը խռնուէին. առաւօտեան աղօթքէն վերջ, որ «ղգործս ձեռաց մերոց»ով կը փակուէր, ձայնաւոր ընթերցման վարժութիւնը կ'սկսէր. բարեխոնական ժխոր մը, որ կրնար լսուիլ հեռաւոր փողոցներէ անգամ:

Դասայրոյց, ժամանակացոյց, դասարանական կարգ

գոյութիւն չունէին. տիրացու Սահակին կամքը այս ամէնը կը ներկայացնէր, իսկ իր անեղագոչ սաստը, հինգ բոլակէ անգամ մը, ալ վարժութիւն դարձած՝ դպրոցին զանգակին տեղը կը բռնէր:

— Ծօ՛, լուցէ՛ք, Նեռան ծնունդներ:

— Անիծից արմատք. ա՛ռա:

Ս. Գրքէն, առիթին յարմարցուած նախադասութիւններ, լրբենի հայհոյութիւնք. ահա ասոնք էին դըպրոցին ճիւղիւնը:

Գազանագուսպներու այս ներկայացուցչին, իր գառնուկներուն տուած անողորմ պատիժներուն վրայ գաղափար մը տալու համար, կ'արժէ հոս ընդօրինակել տախտակի մը վրայ կախուած պատմական կանոնագրէն մի քանի յօդուածներ:

ՀՐԱՀԱՆԳ՝ ՎԱՍՆ ԴՊՐԱՅ ԿՐԹԱՐԱՆԻՍ

Ա. — Ի Ս. եկեղեցի չյաճախողաց՝ ֆալախան, տաան հարուածովք: (Այս յանցանքին կրկնութեանց թուով, հարուածները տաանական կ'աւելնային մինչեւ 100):

Բ. Յարտաքս, ի փողոցի և ի վերայ տանեաց խաղացող, կանչուողուող դպրաց՝ ֆալախան 30 հարուածովք:

Գ. Ի տան, ի ժամու ընթերաց, «զհայր մեր և զլիութիւն» չասողաց, տաան ձեռնափայտ:

Դ. Զչունս չարչարողաց, 30 փայտ նստատեղւոյն և ծնկաշոք մնալ ի վերայ խճաքարանց ցմուտս արեւու:

Ե. Հայհոյիչ դպրաց մրել զերեսս և սիւնակապ առնել մինչեւ ի ժամ արձակման:

Զ. Զհրամանս ծնողաց արհամարհողաց և անսաստից՝ 20 գաւազան քամակին, տաան ճիւղոտ ձեռաց և ոտից:

է. Շունչաձայն խնջողաց և հաղացողաց հացաղուրկ,
յոտնկայս պատիժ ցմիջօրէ :

Եւ այս կարգի անհեթեթ պատիժներու շարք մը,
որոնք թերեւս ամենէն սարսափելի զգաստարաններու
մէջ անգամ գործադրուած չեն : Այս դպրոցը պաշտօնա-
վարած էին յաջորդաբար Գեվորյան-վարժապետ, Զօրայի-
վարժապետ, Վեյ-տիրացու, Կօջօ-վարժապետ, Քոֆոնա-
վարժապետ և Ծոռոյիկ-խալֆան : ամէնքն ալ զիրար դե-
րազանցած էին իրենց առթած սարսափներով : սակայն
այս ամենուն վրայ շեմօն ֆաւստ եր Սահակ-վարժապետ,
որուն կրտսէններն իրարու մօտ, թաթերն աւելի բաց,
գայթ ի գայթ քալուածքին համար, տղաքները զինք
«ծռռ-ռռռիս» մակդիրով մկրտած էին :

Թ.

ՄԱՀ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴ

Քանի մը տարիներ անցան :

Մանասէ ունեցած էր զոյգ մը աղջիկներ, որոնք 1-2
տարեկան, իրենց սիրուելու ատեն զոհ գացած էին ման-
կական հիւանդութեանց :

Հինցած պրօնշիք մը սկսած էր կրծել իր կուրծքը :
Մանասէ կը շարունակէր զինամուրթիւնը ծխախոտի չա-
րաչար գործածութեամբ : ի զուր իր մանկամարդը Նար-
դիկ կը համոզէր զինք : մեր խոհարարին գլուխը խրատի
ընդունակ չէր բնաւ :

Աչնան ցրտերն եկած էին :

Պրօնշիքը օրէ օր կը կատղէր : օր մըն ալ յանկարծ
Մանասէ գամուեցաւ իր անկողնին :

Դեղ ու դարման օգուտ չըրին :

Նարդիկ վեցամսեայ յղի էր :

Գիշեր մը, Երեցփոխին տունէն, աղիտղորմ ճիշեր
զանախաշ րրին դրացիները :

Մանասէ մեռած էր :

Առաւօտուն, մեռելական արարողութեանց պահուն,
եկեղեցւոյ պատին տակ, յուղարկաւորներու բազմութիւն
մը կ'երեւէր :

Ամէն բերան, Երեցփոխի տան նախկին չէնութեան
և այժմու վիճակին վրայ բաղդատութիւններ կ'ընէր :

Ծերուկ մ'ըսաւ .—

«Ափսոս, Երեցփոխ Թադոսի տան օճախը մարեցաւ» :

Ուրիշ մը, Սողոմոնի ունայնութիւնքը կը մըմնջէր :

Տարիքոտ կանայք կ'ըսէին .—

«Վա՛յ իմ մեղացս, սեւտար Նարդիկը, իրկու առտու
ծննդական է կ'ըսեն» :

Մարդ մը միայն, հնչեղ ու վճռական այսպէս վրայ
բերաւ .

«Եթէ Աստուած կամենայ, Երեցփոխ Թադոսի տու-
նը, առաջուրնէ աւելի չէն ու պայծառ դուրս կուգայ» :

Եկո՛ւր ըսե՛նք թէ այս խորհրդաւոր գուշակութիւնը
յետոյ կատարուեցաւ :

Մեռելը թաղեցին, ամէն բան վերջացաւ :

*

Նարդիկ իր սգոյ օրերը մշնակ անցուց իր տան մէջ :

Ս. Ծննդեան ցրտագին օրերն էին :

Ճրագալոյցի զանգակը կը ղօղանջէր. եկեղեցին Մանուկ-Փրկչին տօնը կը կատարէր:

Այր ու կին, մանուկ ու տղայ պճնուած Ս. Սարգիս կը լեցուէին:

Քաղաքին առաջնորդը հոն պատարագիչ էր. և երբ սարկաւազն բարձրագոյն «Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ» կ'աւետէր. Նարդիկ իր երկանց մէջ, մանչ զաւակ մը կընծայէր լոյս աշխարհին:

Ժ.

Գ Ո Ի Ր Գ Է Ն Պ Ա Պ Ի Կ

Այս դէպքերէն տարի մ'առաջ, Միսաք իր մայրը արձակուրդին հետը տարածէր իր պաշտօնատեղին: Կարծես բաղդը խնայած էր դժբաղդ մօրը իր ներկայութեան չտեսնելու 45 տարեկան զաւակին մահը, ցաւառիթ պառագաններու տակ:

Ծխատէր քահանան (ազգական Երեցփոխին) մկրտած էր նորածինը և զայն անուանած էր Գուրգէն-Պապիկ, և նամակաւ մը, Միսաքին ու Խաչիկին մխիթարական տողեր գրած «պատրոյզն առկայծեալ մի՛ շիջցէ» բնարանով՝ յուսոյ նշող մը տեսնելով Երեցփոխի տան մէջ:

Տարին բոլորեցաւ:

Վարժապետին ու քահանային մէջ փոխանակուած թղթակցութեանց արդիւնքն այն եղաւ որ Նարդիկ և Պապիկ, ճամբորդ ըլլան դէպի Միսաքի պաշտօնատեղին

Կ... քաղաքը. անձկակարօտ սպասումներ և հաւօրին մէկը, Պապիկ՝ Միսաքի ծուկներուն վրայ կը ճռուողէր:

*

Եղնիկի անուշ աչուրներով, երկար. նուրբ յօնքերով, հիննա՛ մազերով, սպիտակամորթ, սիրուն ու չարածճի մանկիկ մըն էր, Գուրգէն. 14 ամսու էր երբ քաղել սկսաւ. տարօրինակ ուշիմութիւն մը ցոյց կուտար. մէկ անգամ տեսածը նոյնութեամբ կը կապկէր. զանազան կենդանեաց ձայներ կը հանէր, որպէս թէ կ'երգէր. վարժապետին կարգաւր կը կեղծէր. աչքերն ակնոց դրած, այնքան զուարթ ու ծիծաղերես որ առաջին տեսակցութեամբ սիրելի կ'ընծայէր ինչպէնք:

Վարժապետն ու Գուրգէն, բուռն սիրով մը կապուեցան իրարու, դպրոցէ վերադարձին է՛ն անուշ ժամերը կ'անցնէին հօրեղբայրն ու իր որբուկը. տանիքին վրայ, փողոցին մէջ, Գուրգէն կառչած էր Միսակի կուրծքին, նոր սկսած էր թոթովել, ու ինչ բանի համար որ լեզուն տկարսնար արտայայտելու, այնպիսի արագ ու շնորհալի շարժումներ կ'ընէր որ խօսքէն շատ աւելի պերճախօս էին. սովորած էր անձանօթ մէկը տեսնելուն պէս, աջ ձեռքը, ճակտին դնել շեղակի, Ռուս զինուորին չափքն աւելի պաշտօնական. օր մը դրան առջեւ խաղացած պահուն, պերճ հազուած զինուորական մը կը տեսնէ և իսկոյն կը կատարէ իր չափքը. զինուորականը հմայուած, կուգայ, կը գրկէ զինքը և մօտակայ կրպակէ մը շաքարեղէններ գնելով կը պատուասիրէ փոքրիկ վհուկը:

Խնդացած ատեն, բերնին բացուածքը կիսալուսնի մը

ձեւը կ'առնէր և այստեղուն վրայ երկու տիրուն փոսիկներ կը ձեւանային։ Իր հմայքին ամէնէն արտայայտիչ վիճակն էր այս և որուն վրայ նայելով, թերեւս փոքրիկ քերովքէներն անգամ նախանձէին։

ԺԱ.

Ա Ն Ա Կ Ն Կ Ա Լ Ը

Տարիուկէս անցած էր։

Խասիկ և Միսաք իրենց վիշտը բոլորովին մոռցած էին. Գուրգէնը կար ու ան կը բաւէր իրենց։

Խաղաղ տան մէջ, այս տեսակ մանուկ մը ամէն ինչ է, դաշնակն ու ջութակը հոն կը լռեն, ուր զուարթ մանուկը կը սկսի իր խաղերուն. աղքատիկ տուններու երկնատուր այս սոխակները, տարւոյն ամէն եղանակներուն մէջ ալ կ'երգեն, վարժապետին տունը անանց գաւառնի մը փոխակերպած էր Գուրգէն։

Սակայն օր մը, Ամերիկայի Մասաչուսէթ նահանգէն, Միսակի հայրենակից ընկերներէն մէկը նամակ մը կ'ուղղէր իրեն և կը խնդրէր սիրայորդոր փառիկանկատութիւններով, Նարդիկը Ամերիկա ղրկել ամուսնութեան և կ'աւելցնէր թէ՛ տրամադիր թեկնածուն պարկեշտ ու պատուաւոր մէկն է. ինքն իրեն համար գիրք մը շինած և թէ հաւանութեան պարագային, զաւակն ալ ի միասին ղրկեն. վերջի տողերը կարդալու ատեն Միսաք ցնցուեցաւ. Գուրգէնէն զատուիլ, ահ, այս չափ դժուար հարց էր։

Երեկոյին, տուն մտած ատեն, վարժապետը իր սովորական զուարթութիւնը ցոյց չտուաւ, խոհուն ու մաշկամած դէմք ունէր, մէկէն տղեկը գրկեց և պաղպաջուն համբոյրներով ծածկեց անոր ձակատը, աչքերն արտասուեցին, բայց ո՛չ ոք կռահեց անոր գանկին փոթորիկը։

Միսաք իր մօրմէն բան մը չէր պահեր. քանի մը օր անցնելէն ետք, Ամերիկայի նամակը անոր կարգաց առանձինն. Խասիկն ալ վերջի տողերու տպաւորութենէն սաստիկ յուզուած, արտասուեց։

Ամիս մը անցեր էր. նամակին զրոյցը լսած էին նաև ուրիշ բարեկամներ, որոնցմէ գրեթէ ամէնքն ալ լուրջ խորհրդածութեամբ կը համոզէին մայր և տղայ, չկապել մանկամարդին ոտքերը և խնայել Նարդիկի երիտասարդութեան. այդ աղէ՛կ. սակայն Գուրգէնը։

Մեծ զոհողութիւն մը հարկ էր ընել, Աբրահամի զոհին չափ ծանր ու անտանելի։

ԺԲ.

Ճ Ա Մ Բ Ո Ր Դ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հարկ չէ յիշատակել բոլոր այն վիճաբանութիւններն ու խօսքերն, որոց առիթ տուած էր Ամերիկայի նամակը։ Բանակցութեանց հետեւանքն այն եղաւ որ մէկ հատիկ Գուրգէնը զոհուի։

Որոշումը տրուած, լինցած և ճամբորդութեան հարկ եղած պատրաստութիւններն տեսնուած էին։

Միսաք և Սասիկ օրերու և եօթնեակներու խաբկանքով, տակաւին ինքզինքնին չէին կրցած համոզել թէ՛ իրենց վանդակէն այդ գեղեցկաձայն թռչունը պիտի թռչի, անյայտանայ և օրէ օր, սրտադողն ալ իրենց սրբտին մէջ, այնպիսի սրտակէշ սէր մը յառաջ բերած էր որ ցերեկները այդ տղեկը վայելել անբաւական նկատելով, գիշերները մինչեւ ժամը 6, անով կը զրաղէին:

Գանուած էք արդեօք սիրելոյ մը սնարին մօտիկ իր օրհասականի հողեմաշ ժամերուն:

Բացակայութիւն մը կէս մեռելութիւն է ըսուած է, ո՞վ կրնար յուսալ թէ այս վհուկ տղեկը անգամ մըն ալ պիտի ողջագուրուէր:

*

Յունիսի պայծառ առաւօտ մը կը ծիծղար:

Գիշերուան անձրեւը լեռ ու դաշտ սրբած էր. օդին մէջ ծիծեռնակները իրենց սուր թռիչները կը զիկզակէին, բայց ի՞նչ կ'արժեն բնութեան բոլոր այս վայելքները, երբ մարդս, իր մէջ կոտտացող վէրք մը ունի:

Վարժապետն ու մայրը, Սողոմոնեան դատաստանի մարց պէս, ձեռքէ ձեռք կը քաշքշեն և իմս է կ'ըսեն սիրելի Գուրգէնը, բայց ճակատագրային խորհուրդը կը կը խնդայ անոնց երկուքին միամտութեան վրայ:

Ներկան՝ մեզի կը վերաբերի. իսկ ապագան՝ Աստուծոյ:

Յորդ արտասուքներ կը հոսին գիտակից աչքերէ, միայն մանուկն է որ կը ծիծաղի: Դրացունչիք և բարեկամք երթաք բարովի եկած, խռնուած են տունը. վրէժլուկ մը կայ. յանկարծ դղրդիւն մը լսուեցաւ և ահա ճամբորդութեան կառքը կանգ առաւ Միսաքի տան դուռը:

*

Ուղեւորին այս ժամը տխուր հանդիսաւորութիւն մը ունի: Ծամբորդը անծանօթ մէկն ալ ըլլայ, երբ պատահմամբ բաժանման տեղը գտնուիս, ու ան մօտենայ ձեռքդ սեղմելու, կարծե՛ս քեզմէ բան մը կ'առնէ, կը տանի իր հետ. համակրանք ու ընդհանրապէս արգահատանք:

Շատ պաղարիւն մարդիկ կը ճանչնամ, որոնք հրաժեշտի պահերուն, խոհանոցին մէջ, իր մօրմէն ծնծ ուտող մանուկին պէս լացած են:

Տակաւին չեմ տեսած ճամբորդ մը որ խաղ ու խրնդուքներով ուղարկուի, ամէն ատեն, վիշտն՝ իր մեղմ կամ ծայրայեղ աստիճաններուն մէջ երեւան եկած է պարագաներու բաղդատութեամբ:

Մեր ուղեւորը 4 տարեկան որբ մըն էր, իր դժբաղդ մօր թեւերուն մէջ, երկնից գլխին յանձնուած:

Կամաւ զանց կ'ընենք այս բաժանման սրտաճմլիկ պարագաները, միայն կը բաւէ յիշել հետեւեալը:

Բաժանման բլուրին վրայ, սանձակոծ ձիերուն նայելով, Գուրգէն կը ժպտէր. Սասիկ և Միսաք վշտաբեկ, կառքէն վար իջան. կառապանին մտրակը շաչելուն հետ՝ Սասիկ՝ «ա՛խ, Գառնու՛կ» հեղձամղձուկ հառաչ մ'արձակեց, այնպիսի ելեւէջներով որ վարպետ ձայնագրագէտն անգամ պիտի անձրկէր գտնել ձայնանիշերն ու չափերը:

Օդին մէջէն այս աղաղակը ալեծածան կտրեց անցաւ:

Միայն Աստուած ու ես այդ րոպէին զգացինք անոր ցաւին սաստկութիւնն ու խորունկութիւնը:

ԺԳ.

ԱՆԱԿՆԿԱԼԻՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼԸ

Երկու տարի անցած էր :

Նարդիկ ամուսնացած և Գուրգէն իր հայրագրին տան մէջ , չատ երջանիկ կեանք մ'ունեցած էր :

Հայրագիրը , 15 տարի շարունակ , մէկ գործատան մէջ աշխատելով , շահած էր իր գործարանատիրուհւոյն մասնաւոր համակրանքը :

Միս Պրատնինկ , այսպէս կը կոչուէր այդ պատուական օրիորդը , օր մը հետաքրքրուած , ուզեց տեսնել Նարդիկը և Գուրգէնը :

Իր շքեղ բնակարանին մէջ զանոնք պատուաւիրած ատեն , համբոյրներով ողողեց սիրուն տղեկը , կը շոյէր անոր խոսուպները , աչքերը կը զննէր հիացմամբ , ու այդ գաւառացի որբին նկատմամբ , առաջին տեսութեամբ , այնպիսի սէր մը զգաց որ մայրական կողածին սիրոյ կը նմանէր , ու նոյն օրը խնդրեց որ իր հաւատարիմ բանուորը , Նարդիկին և Գուրգէնին հետ իր տան մէկ բաժանման մէջ փոխադրուին :

Միս Պրատնինկի խնդրանքը , լաւ ևս է ըսել հրամանը , գործադրուեցաւ :

*

Այս լուրը Միսաքի հաղորդուելէն 3 ամիս յետոյ , օր մը թղթաբերը պոռալով անցաւ Կ . . . ի մեծ պողոտայէն : Վարժապետը սովոր էր իր նամակներն անձամբ նա-

մակատուն յանձնել և անձամբ ալ ստանալ , այն օր , զանցառութիւն մ'ընելով , ուղղակի շուկայ ելաւ , ծանօթներու հետ ասուխաներ բնելու ,

Աշակերտին մէկը , ուսուցչին հասցէն լսելով , նա-մակը առած էր և վարժապետին տան առջև , անոր հանդիպելով յանձնած :

Միսաք իր աշակերտին հետ , խնդումներս , կարգ մը խօսքեր փոխանակելէ յետոյ , շնորհակալութիւն յայտնեց կրած ձանձրոյթին համար և « Պրն . Գեղամ ըսաւ , երա՛նի թէ խեղճի նոսմակ մ'ըլլար » :

Վարժապետն արդեօք բա՞ն մը հեռատեսած էր , թէ իր մարտիրոսական պաշտօնին բերումով , զինքը ազա-տագրող անախկալի մը կ'սպասէր . մենք չենք զիտեր . միայն թէ արտօնօք բացաւ նամակը և կարդաց հետե-կալը :

ԺԴ.

Խ Է Ր Լ Ի Ն Ա Մ Ա Կ Ը

188. Մայիս . . .

Մասաչուսէթ

Յարգելի

Պրն. Միսաք Թադեոսեանց

Ուսուցիչ եւալոն

Ի Կ . . .

Անշուշտ լսած ըլլալու էք թէ Միս-Պրատնինկ անուն մեծահարուստ գործանատիրուհին համակրելով Գուր-

գէնին իր հայրագրին և մօրն հետ իրեն տունը փոխադրած էր :

Շատոնցունէ կը ճանչնամ այդ օրիորդը, ամենուն ծանօթ իր բարեսիրական և տարօրինակ գործերով, այսօրուան ունեցած երջանիկ վիճակն անոր կը պարտիմ : Ինքզինքդ ամո՛ւր բռնէ՛, հրկու լուր միանգամայն պիտի հաղորդեմ :

Ամիս մ'առաջ Միս պրատնինկ, քարդով մը զիս իրենց հրաւիրած էր . փութով գնացի . ձերայինք և զինք գտայ իր գեղեցիկ պարտիզին մէջ :

Ընդարձակ աւազանի մը վրայ սիրուն մակոյկ մը կը տարուբերէր Միան ու Գուրգէնը, քրքշալիք խնդումներով զանոնք կը հալածէին լողացող կարապներն ու բադերը . զիս տեսնելուն, գլխու շնորհալի շարժումով մը օրիորդը բարեւեց զիս, զօսանքը տեսեց կէս ժամ, ապա չքեղ հովանոցակին տակ խմբուեցանք բոլորս, Գուրգէնը անոր ծունկին վրայ էր :

65ր անցուցած այս ամերիկուհին, ինք իր հետ, միս մինակ մնացած էր աշխարհի մէջ, հանդիսաւոր լուսթիւնը խզելով, յանկարծ յարգալից շարժումով մը ոտքի կիցաւ և խօսքն ինձ ուղղելով ըսաւ .

— Կը հաճի՞ք ինձ խօսք տալ, յետ մահուանս կտակակատարս ըլլալու այն վեց հազար սթէրլինկներուն, զորս այսօր պիտի կտակեմ Գուրգէնին՝ իմ սիրական որդեգրիս .

Վեց հազար սթէրլինկ

Գաւառացիի տպութիւնս բռնեց, բայց իսկոյն ևեթ պաղարիւնութիւնս գանկելով յարեցի .

— «Ամենայն սիրով Միս Պրատնինկ և այժմէն, այս

որբէն կողմանէ խորին շնորհապարտութիւնս կը յայտնես Զանգակ մը հնչեցուց :

Սպասուհիի մը՝ այնպիսի շեշտերով խօսք մ'ըսաւ որ բոլոր բառերը գրեթէ կերաւ քան հնչեց :

Կէս ժամ յետոյ, քանի մը պաշտօնակալներ զմեզ ողջունեցին :

Ժամը Տին կտակին պաշտօնական գործողութիւնք վերջ գտած էին և կտակագրոյն վաւերացեալ մէկ օրինակն ինձ յանձնուեցաւ :

Պաշտօնէից մեկնելէն վերջ, օրիորդը քանիցս իր կուրծքին սեղմեց Գուրգէնը, ա՛լ հարուստ ես, սիրական որբուկս, ըսաւ, եկո՛ւր մէյ մըն ալ համբուրեմ այդ աշուշ աշուկներդ, գիտե՛մ, որ շատ պիտի կարօտնամ, մինչեւ Գալիֆօրնիայէ վերադարձս :

— Ի՞նչ, ճամբորդութիւնս մ'ունիք, հարցուցի օրիորդին :

— Այո՛, պատասխանեց, վաղն իսկ և սուսին կառախումբով :

Զմեզ ամէնքս ողջունելով, Գուրգէնին հետ, իր սենեակը քաշուեցաւ :

Պարտիզին մէջ, Նարդիկ, ամուսինն ու ես, ապշահար իրարու երես նայեցանք, յետոյ դէպի վեր ուղղուեցան մեր աչքերը :

Սակայն ի սրտէ ցաւելով կուգամ յայտնել որ Միս . Պրատնինկի մեկնելէն 3 օր վերջը հեռագրալուրերը գուժեցին թէ անմոռաց բարեբարուհին, կառախումբի արկածի մը զոհ գացած է :

Հիմա Լ... քաղաքի գերեզմանատան մէջ կառուցուած է իր հօկայ, փառաւոր շիրիմը, տեղւոյն քաղաքապետութեան կողմանէ, որուն կտակած է եղեր իր պատկառելի հարստութիւնը :

Եւ ալ, Գուրգէնին կողմանէ, յաջողեցայ սե խաչ մը տնկել դամբարանին վանդակաձողերէն ներս, սա վերտառութեամբ և հայացի տառերով.

«Առ իւր ողբացեալ բարերարուն՝ Օր. Պրատնինկ, երախտապարտ Գուրգէնէն»

Ուրախ լե՛ր և ցնծա՛

Ձեզ բարեւներով
Բարեկամդ

Ս. ՊՈՒՃԻԳԱՆԵԱՆ

ԺԵ.

ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ՏՈՒՆԸ

Ք... գիւղաքաղաքին Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն մօտիկ, այժմ, երկյարկանի, քարուկիր, ճաշակաւոր շէնք մը կը բարձրանայ, որուն ետեւի կողմը, պարտիզին ծառերը կը հովանաւորեն, առջեւէն ութանկիւնի պատուհան մը, ծաղկանց թաղարներով ծանրաբեռնուած, անցորդին ուշադրութիւնը կը գրաւէ:

Երեցիփոխի տան տեղ կառուցուած այս տունը՝ Միսաք վարժապետին կը վերաբերի:

Թերեւս ընթերցողն հարցնէ, միթէ վարժապետներն ալ տուն տեղ կ'ունենան:

Մե՛նք, շատ իրաւացի կը գտնենք այս նկատողութիւնը, ու պատճառները զանց ընելով, կը պատասխանենք թէ չնորհիւ ամերիկեան տղարներուն, Միսաք ձգած էր ուսուցչութիւնը և մեր նկարագրած տունը չի-

նելէ զատ, ճոխ գրավաճառատուն մը բացած էր իր քաղաքին մէջ:

Տունը խնամով սարքուած, ճոխ մատենադարան մը ունէր. օրագրեր, հանդէսներ, ամէն տեսակէ հին և նոր հաւաքածոնք պատրաստ կարելի էր գտնել իր կահաւորեալ աշխատանոցին մէջ, որոնցմէ ձրիաբար կ'օգտուէին իր հայրենակիցները:

Միսաք, իր գաւառին մէջ, ազգային երկու պաշտօնի միայն սիրայօժար կ'անդամակցէր. Աղքատաց Խնամակալութեան Ժողովին և Ուսումնական Խորհրդոյ:

Քաղաքին դպրոցը իր հոգածութեան առարկան էր և շաբաթը 6 ժամ բարձրագոյն կարգի երկսեռ ուսանողութեան, հաճոյքով կը դասախօսէր բարոյագիտական և առողջապահական դասեր ձրիապէս:

Կիրակնօրեայ լսարանին մէջ, Միսաք միշտ իր տեղն ունէր. տարի մը շարունակ, կանանց համար, իր նիւթն եղաւ «Դաստիարակութիւն աղջկանց և կազմութիւն ընտանեկան օճախին»։ մշակուած դասախօսութեան ձեւով, այրերու յատուկ կիւրակէին, միշտ, այսպէս կը սկսէր.

«Ձգենք մոլութիւնները»:

Մազերն սպիակեր էին, թէև տարիքն հազիւ 45, զուարթ ու կատակաբան, ունէր նաև ջղայնոտութիւն մը որ իր հին արհեստին տուած ժառանգութիւնն էր:

Օր մը, աղքատ երեւոյթով մէկը ներկայացաւ իր մատենադարանը:

— Խնչ գիրք կ'ուզէք, հարցուց վարժապետը:

— Գիրք չե՛մ ուզեր, կակաղեց մարդը, թոյլ տո՛ւր խնդրե՛մ, խօսք մը զրուցելու եկած եմ:

— Խօսեցէ՛ք ըստ ժպտագին և Միսաք մօտեցաւ անոր շնչտակի աչքերուն մէջ նայելով:

— Ողորմած հոգի Երեցփոխ Թադոսը, իմ բարե-
րարս էր ըսաւ. եթէ ոսկորներս կտարուի, ծուծին տեղ,
անոր հացը պիտի ելնէ. սե բազդ Մանասէն երբ մեռաւ,
մեծ բազմութիւն յուղարկաւոր եկած էր, հոն ամէն մարդ
կ'ըսէր «Երեցփոխին օճախը մարեցաւ». այն օր Ս. Հո-
գին զիս խօսեցուց, բարձրաձայն յայտարարեցի. «Եթէ
Աստուած կամենայ, Երեցփոխին տունը առաջուրնէ աւե-
լի չէն ու պայծառ դուրս կուգայ». հիմա՛կ, փա՛ռք
երկնից գուշակութիւնս կատարուած կը տեսնեմ:

Միսաք՝ այս մարգուն ձեռքը շրամի ծրար մը սա-
հեցուց և սեղանին վրայէն փոքրիկ գրքոյկ մը տալով
ըսաւ անոր. տա՛ր, կարդա՛:

«Գուրգէն-Պապիկն էր այս գրքոյկը»:

ԳՐԲՈՅԿԻՍ ՑԱՆԿԸ

Ա. Երեցփոխին տունը	էջ 5
Բ. Սպասաւոր Սարգիս	7
Գ. Ղարիպին թղթիկը	9
Դ. Խոհարարն ու վարժապետը	10
Ե. Նոր դպրոցները	11
Զ. Միսաք վարժապետ	12
Է. Հարսանիք	16
Ը. Ծուռ-տոտոխին դպրոցը	17
Թ. Մահ և ծնունդ	20
Ժ. Գուրգէն-Պապիկ	22
ԺԱ. Անակնկալը	24
ԺԲ. Ճամբորդութիւն	25
ԺԳ. Անակնկալին անակնկալը	28
ԺԴ. Խէրլի նամակը	29
ԺԵ. Վարժապետին տունը	32

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԵՐԿԵՐԼ

ՇԼՄԱԼՅՏԻՆ ԹԱՄԱՐ

3

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊԱՊԻԿ գրքոյկին հասոյքը ամբողջ-
 փն յաշկացուած է Քդիի Մանկապարտեզի
 աղբափկ ուսանողներու դպրոցական
 պիտոյներու հայրաշրման :

ԳԻՆ 60 ՓԱՐԱ

Կեդրոնատեղի Յովհաննէս Գրլըճեան գրատուն
 Կ. Պոլիս, Չաղմազ ճըլթար, թիւ 25

Librairie

H. KILIDJIAN

Tchakmakdjilar N°. 25

CONSTANTINOPLE